

משום דינא דמלכותא, ומה שנראה לי לצדד בזכות האשה (היא צנועה ואינה רוצה לעבור על ד"ת) דהמעות שבבנק הם הלואה ולא פיקדון, והבנק באמת מחויב ע"פ דין לשלם ליורשי הבעל אם יתבעו להם בדיננו גם אחר שפרעו להאשה, וא"כ האשה לא לקחה מעות של היורשים כלל ואף אם לא היתה האשה רוצה ליקח המעות מהבנק ג"כ לא היו פורעים להיורשים, כך אמר לי עורך דין א"כ לא גרמה להם מידי בלקיחת המעות מהבנק⁷.

עוד יש לצדד בזכותה כי בודאי כשהבעל השליש המעות בבנק הלוח להם על דעתם ומנהגם לפרוע ואם הבנק פורע לאחר מיתתו לאישתו הוי כמו שהלוח על דעת זה, אבל אני מסופק כי אפשר דלא מהני מה שמצוה שלא לשלם ליורשיו לאחר מיתתו, דאחר מיתתו כבר מגיע החוב ליורשיו, וצריך לבא בזה רק מדין מצוה לקיים דברי המת, ובדין מצוה לקיים דברי המת יש תנאים מיוחדים ואפשר דכאן לא כוון לתת לה מתנה רק הסכים שישלמו לה בתורת חוב כפי חוקותיהם וכעין שכתבו התוס' ב"ב (דף קמ"ט) דבאמר מנה לפלוני בידי אין מחויבים היורשים משום מצוה לקיים דברי המת, אבל מ"מ מסתבר כיון דהבנק לוח מהם לפי

מסתבר, שהרי לא אמרנו שהבנק מתחייב מדין עבד כנעני, אלא כדי שיתקיים התנאי. אבל ביורשים מן התורה שמתקיים התנאי גם אם יגבו מכת ירושת שעבוד מורישם, אין הבנק משתעבד מדין ע"כ. וכן משמע גם מלשון המאירי (גיטין דף י"ג ע"ב) דלוח שהשתעבד למלוה ולבאי כוחו אין הלוח משתעבד ליורשים אלא היורשים גובים מכת ירושת השעבוד למורישם. וכן אם יש חוב על המוריש, באופן שאין המלוה יכול לגבות מן העובד בכח חוקי המדינה, יגבה חובו רק מן הבנים, ולא מן האשה והבנות.

יד. יורש ע"פ חוק מקבל מתנה מהבנק שוב מצאתי בספר משפט הצוואה (ח"ג שער י') מביא שהג"ר שלמה היימן ז"ל שלח שאלה בענין זה להג"ר חיים עוזר ז"ל וז"ל השאלה (נדפס בחידושי ר' שלמה כתבים סי' ח'): נשאלתי על דבר אלמנה שמת בעלה בלי בנים והניח מעות בבנק ולפי חוקי הערכאות פה האשה יורשת את בעלה וגבתה המעות מהבנק ע"י הערכאות כפי החוק ושאלו אותי אם המעות שלה להשתמש ולהוציא כפי שתרצה. ובפשוטו בודאי המעות הם של היורשים, וכבר הובא בפוסקים חו"מ (סי' רכ"ב) ברמ"א בשם תשובת הרשב"א שאין לדון בכונן זה

⁷ ולפי דרך זה אין לדון מצד מה שהבאנו באות ח' מהחזו"א בענין מלוה שמכר שט"ח לאחר וקדם הלוח ופרע למלוה במקום לפרוע ללוקח, דאפשר דחשיב הכסף כשבח שעשה החוב וכפירות שעושה שדהו, שהרי החוב נפרע כיון שלא ידע המוכר שמכר. דהחזו"א כתב להדיא דהחוב נפרע ע"י מה שקיבל המלוה, ובנידון דידן בדין תורה עדיין החוב קיים, ובדיני הערכאות גם לפני הפרעון לאשה לא היה חוב ליורשים. ואי נימא דהחוב נפקע אחר שפרע הבנק ליורשים ע"פ החוק כיון שכך התנו, א"כ יש לנו לומר דמעיקרא השתעבד הבנק ליורשים ע"פ החוק כיון שכך הוא ע"פ תנאם.

ובספר שורת הדין (מכון שער המשפט) (ח"ב עמ' שמ"ב) מביא מהגאון רז"נ גולדברג שליט"א שהבנק חייב מדינא למוטבים כפי תנאיהם מדין עבד כנעני. וכתב שם מחבר הספר שאם כן אם המוטבים הם נולדים, לא יהיה חיוב הבנק כלפיהם. ובעמ' שנ"ט כותב הגר"נ בהערות על הספר וז"ל: ולענ"ד שאף שאין מועיל התחייבות לשלם לנולדים, מ"מ אם הבנק נותן לנולדים לפני שמחו היורשים, זכו המקבלים. שהרי זה דומה לנותן פירות דקל שאי שמיט ואכיל, לא מפקינן מיניה, וא"כ גם לנולדים כך, וטעם הדבר שאומרים נחא ליה למיקם בהימנותו. ואף שיתכן שלגבי יורשים אין אומרים כן, מ"מ לא מצינו שהדין אי שמיט פירות דקל מיירי דוקא בחי הנותן ולא במת הנותן. ומסתימת הפוסקים נראה שגם לגבי יורשין אומרים נחא ליה למיקם בהימנותו, וא"כ גם נולדים יכולים להוציא מן הבנק. ע"כ.

ודעתי בענין נולדים כתבתי כבר שאף אם המוטבים נולדים, מ"מ אין הבנק מתחייב ליורשים, בעוד שלפי תנאיהם פטור מלפרוע להם. אלא דחיוב הבנק כלפי המוטבים הנולדים אינו חיוב גמור ומדין תורה יכול הבנק לחזור בו, ופריעת הבנק למוטבים היא כדין שמיט ואכיל פירות. ואף שאין חיוב הבנק כלפי המוטבים חיוב גמור מה"ת, מסתבר שאין נתינת המעות שנתן המוריש לבנק כמקח טעות, שהמוריש סמך על חיוב הבנק בערכאות ולא איכפת ליה אם בדין תורה הבנק יכול

תקנותיהם א"כ לא נתחייבו יותר ואין להם לשלם ליורשים אף בדיננו וצ"ע ואחכה תשובת מרן גאון. ע"כ השאלה. ועל פי הנראה השיב לו הגר"ח דמחוייבת האשה למשוך הכספים מהבנק בשביל היורשים כדין תופס לבע"ח מדין השבת אבדה וע"ז השיב הג"ר שלמה היימן בזה"ל: למרן הגר"ח (שליט"א) וצ"ל בוילנא, מה שהעיר כ"ג די"ל דמחוייבת האלמנה לקבל המעות מהבאנק משום השבת אבדה ולהחזיר להבנים גם אנכי עמדתי בהערה זו ואצלי נשאלה השאלה בעת שהאלמנה כבר קיבלה המעות מהבאנק והכרעתי מסברא כמו שאין המעות גזל בידה כיון דהבאנק נתנה לה ואין להיורשים שייכות בהממון ממילא אין כאן מצות השבת אבדה דהמעות שלה רק לכתחילה יש לדון בעת שהבאנק נותנת לה המעות לא תכוין לזכות לעצמה רק תכוין לזכות בעד היורשים מדין תופס לבע"ח ותהא מחוייבת לעשות כן משום השבת אבדה, אבל בפשוטו מסתבר דאינה מחוייבת לעשות כן כיון שהבנק נותנת לה המעות משום חוקותיהם מותרת לקבל ואינה מחוייבת לתפוס בעד היורשים והוי כמו מלאכתו שלו מרובה משל חבירו כנ"ל. ע"כ.

ובמה דהחשיב הגר"ש את המתנה שיכולה לקבל מהבנק, כמלאכתו מרובה, כן משמע גם בשו"ע הרב הלכות אבדה (הלכה ל"ג) דכל הפסד מלאכה בכלל כל מניעת רווח, ומשמע דאין חילוק ביניהם ולא גרע מניעת שום רווח, מהפסד מלאכה.

לחזור, כיון שיודע ברור שבפועל לא יחזור הבנק ויתן למוטבים כפי תנאיהם.

שוב הראה לי הרה"ג ר' מרדכי פוגל שליט"א דבאגרות משה (אבה"ע ח"א סי' ק"ה) כתב גם כן לענין צוואה במעות המופקדים בבנק, שהבאנק משתעבד לפי חוקי המלוכה מעיקר הדין. וז"ל: וכ"ש בבאנק שנשתעבד רק כדיני המלוכה שעצם הדין הוא כן ממילא (היינו בלאו דינא דמלכותא דינא). יעוי"ש. ולא בא האג"מ ולא הגר"ש היימן לדון מצד התנאי בחוזה לדון בערכאות כפי דרכינו, אלא מצד דהמלוה יודע דתקנות הבנק להתנהג לפי חוקי הערכאות, ועל דעת כן לזה. ולפי זה אי"צ לכל מה שהארכנו בדברי הפוסקים בענין תוקף התנאי לדון בערכאות.

ואף שאיני כדאי לחלוק, מ"מ נראה לי להוכיח דלא מהני מה שעל דעת כן הלוח לענין ירושה. והוא ממה שכתב הסמ"ע (סי' שס"ט סק"כ) דהנושא אשה במקום שדנין דיני עכו"ם לא אמרינן דבעלה לא ירשנה דע"ד המנהג נשא אשה, דבשעה שנשאו לא היתה שעת ירושה ולא היה אז שום גילוי דעת שלא ירשנה, יעוי"ש. ולפי"ז אף בנידון דידן יש לומר דהמפקיד בבנק אין דעתו על ירושה, וכדי להפקיע דיני ירושה בעינן תנאי מפורש, ולא סגי בע"ד כן עשה. ועדיין יש מקום לחלק.

ובספר משפט הצוואה בא הגרא"י אולמן שליט"א בהסכמתו לספר, לחלוק

על סברא ראשונה שכתב הגר"ש היימן דהמעות שקיבלה האלמנה מן הבנק הם כמתנה. וכתב דמה שנתן הבנק לאלמנה הרי הוא כמתנה בטעות שטעו בדין וסברו שהיא היורשת, או כמתנה באונס דהיו אנוסים מצד הערכאות והמתנה בטלה כמבואר בחו"מ (סי' ר"ה), וממילא חייבת האלמנה להחזיר המעות לבנק. ואף שאין הבנק תובעם, מ"מ מחוייבת מצד שיעבודא דר' נתן ליורשים כיון שהבנק חייב להם, ואפי' בבנק עכו"ם תליא במחלוקת הפוסקים אי מותר להפקיע חוב עכו"ם במקום שאין חילול השם, אבל מ"מ העכו"ם חייב לישראל אחר, יעוי"ש.

אך לענ"ד אין כאן מתנה בטעות, דהבנק רוצה לשמור חוקי הערכאות ואינם מקבלים חוקי התורה כלל. ולכן אין כאן מתנה באונס כיון שלא איימה האלמנה על הבנק שתתבעם בערכאות, אלא מעצמם קבעו מנהלי הבנק נוהל קבוע שיש לנהוג כפי חוקי הערכאות מחמת טובתם העצמית, ואונס אינו אלא בהכאה או באיום גמור דהיינו כשהתחיל האנס להראות שעושה מה שמאיים בפועל כמבואר בחו"מ (סי' ר"ה ס"ז). ובאופן שהבנק של עכו"ם נראה דמן הדין פטורה, אף אי נימא כדבריו דמה שנותנים ואינם מחוייבים ע"פ תורה נחשב מתנה בטעות, דבנק עכו"ם מן הדין חייב כפי דיניהם. וכן מבואר ברמב"ם הלכות מלכים (פ"י הי"ב) דישאל וגוי שבאים לדין ויש זכות לישראל בדיניהן דנים לו בדיניהם, ודין זה דין גמור הוא שהרי אף בישראל וגר

קי"ב סק"ד), וכיון שאין כאן לא ליורשים ולא למוטבים ע"פ חוק חזקת ממון או חזקת מרא קמא, יש לנו לומר דמי שבידו למשוך הכספים מהבנק הוא המוחזק, ומי שרוצה לעכב בדינא ודיינא הוא המוציא, דמאן דכאיב ליה כאיבא אזיל לבי אסיא. וכן משמע בחו"מ (סי' קס"ז) דבעל היכולת הפיזית להתזיק בכסף הוא נחשב למוחזק, יעוי"ש. ועוד שהרי רצון הבנק שהם המוחזקים ליתן ליורשים ע"פ חוק, שעי"ז יפטרו מחובם בערכאות, וא"כ היורשים ע"פ חוק באים מכח חזקת הבנק.

מו. נתכוון להציל בחנם

ונודע לו שהפסיד מכך

ואם גבתה המעות עבור היורשים לקיים מצוות השבת אברה ולסייע ליורשים בגביית החוב, וחשבה שאינה רשאית לגבות לעצמה, לכאורה זה תלוי בב' סברות הנ"ל. דלפי הסברא דהבנק אינו חייב רק לה ולא ליורשים ומדין עבד כנעני, א"כ זכיה בטעות היא, ויכולה לחזור בה, וכדין כל נתינה בטעות שאם מוכיח הנותן ע"פ עדים שטעה, יכול לחזור בו. אמנם לפי סברת הגר"ש היימן, קיימה מצות השבת אברה ולא ידעה שמפסדת בכך, וזכו היורשים ע"י קבלתה.

ואף שע"י שגבתה עבור היורשים והצילה את כספם, הפסידה מה שהיתה יכולה להרויח אילו היתה תופסת לעצמה בתורת מתנה, מ"מ אין היורשים מחוייבים ליתן לה כלום עבור מה שהפסידה לצורך הצלת כספם. ואף

תושב שאסור להעביר הדין לגר תושב דנים כפי דיניהם כמבואר שם. ואף שאם באים היורשים והאלמנה לדין דנים להם כדין תורה כיון ששניהם ישראלים, מ"מ אחר שהוציאה האלמנה המעות מהבנק אין דינה אלא עם הבנק מצד מתנה בטעות, ויש לדונה כדיניהם, ואינה חייבת לבנק כלום, וממילא אינה חייבת ליורשים מדין שעבודא דר"נ.

ולענין הלכה נראה דאם כבר גבתה המעות לעצמה והיא מוחזקת בהם, ודאי שאין להוציא מידה. ואף אם באה לשאול אם רשאית לגבות, יש להתיר לה, שהרי לנו שני סברות מיוסדות שלפי כל אחת מהן יש לדון בענין כספים המופקדים בבנק לענין ירושה כפי חוקי הערכאות, מצד התנאי בחוזה ומצד מתנה. ובאמת אף אם יהיה איזה צד ספק בסברות, אלו נראה דרשאים היורשים ע"פ חוק למשוך את הכספים מן הבנק מצד המוציא מחבירו עליו הראיה. דהרי לפי סברת הגר"ש היימן אין זכות ליורשים במעות הבנק, כיון דאין הבנק חייב ליורשים מעות אלו דוקא, ואף אם נבוא לחייב המוטבים ע"פ החוק מצד שערר"נ, יש לנו לומר הממע"ה. ולפי הסברא שכתבנו דהבנק נשתעבד מתחילה למוטבים ע"פ החוק אם ימות המוריש ולא למוריש, הרי גם אם יהיה ספק בדבר, הרי לפי צד אחד מן הספק הבנק מתחילה לא היה משועבד למוריש, ואין ליורשים חזקת מורישם, אם כן יש לנו ספק למי השתעבד הבנק, ואין המלוה מוחזק במטלטלין דהלוה כמבואר בנתי" (סי'

שכל משיב אבדה ועי"ז ביטל ממלאכתו
חייב בעל האבדה להחזיר לו מה
שהפסיד כמבואר בחו"מ (סי' רס"ה
ס"א), וכל מניעת רווח דינו כביטול
מלאכה כמו שמשמע בשו"ע הרב (הובא
לעיל אות י"ד), הכא שאני כיון שלא
ידעה שמפסדת והתכוונה להציל בחינם.
וכן מוכח ממה שכתב בתשובת הרא"ש
(כלל ט"ו סי' ב) וז"ל: ששאלתם שאמרה
הגירות בשעת הצוואה נכסי לשמעון
ולאשתו, ועוד אמרה כך וכך יתן שמעון
ליתומה פלונית עתה טען אם זו החזקה
קיימת שהחזיק ראובן כבר זכיתי אני
בנכסים שכבר החזקתי בהם ואינו רוצה
לקיים צוואת הגירות שאמרה שינתן
ליתומה. יראה לי שאין הדין עם שמעון
מאחר שהיה אפוטרופא של היתומה
לשמור ממונה והיה כוונתו לזכות לה
כמו שצותה הגירות ליתן לה הרי כבר
זכה לה, אלא שעתה נתחדש אצלו דבר
ונודע לו שאין בצוואתה כלום וכל מי
שמוחזק בנכסים זוכה מהפקר הוא
ורוצה לחזור במה שכבר זכה לה, ואינו
יכול דקי"ל המגביה מציאה לחבירו קנה
חבירו. ואינו יכול לומר אני כוונתי
לזכות לה במתנה שנתנה לה והיא אינה
כלום, ומן ההפקר לא כוונתי לזכות לה
בהם נמצא שלא זכתה היתומה מעולם.
הא לאו מלתא היא שהרי מכל מקום
כיוון לזכות בהם והשאיל לה כחו
ורשותו שיוכה לה, אם לא תוכל לזכות
מכח מתנה תזכה מן ההפקר. כיוצא בזה
אמרינן ביבמות (דף נ"ב ע"ב) העודר
בנכסי הנר וכסבור של גר אחר הוא
אעפ"י שלא נתכוין לזכות בנכסי גר זה

שהיה בעל הנכסים, מכל מקום כיון
שהיה כוונתו לזכות זוכה אפי' אם
הנכסים של אחר. וכן בגדון זה כיוון
לזכות לה באלו הנכסים אם לא תזכה
מכח מתנה תזכה מכח הפקר עכ"ל. וכן
נפסק במוש"ע (סי' רנ"ו). ומשמע שם
שאין לשמעון שום תביעה על היתומה,
דאם היתה היתומה חייבת לשלם
לשמעון המנה שהפסיד בעבורה, א"כ
מה לי מנה זה שזכה בעבורה או מנה
אחר, ואמאי כתב הרא"ש שאין שמעון
יכול לחזור, הרי אף אם לא יחזור,
תצטרך היתומה ליתן לו מנה אחר עבור
הפסדו. ואף שהיה אפשר לדחות דהתם
לא התכוין שמעון לזכות עבור היתומה
דלפי טעותו זכתה מדין צוואת שכיב
מרע, ולא התכוין רק לשמור בעדה
כמבואר בנתי' (סי' רנ"ו סק"ד), ודמיא
למוציא הוצאות ולא נתכוין להשביח
לחבירו אלא בשביל עצמו, ואח"כ נודע
לו שחבירו הושבת, דחבירו פטור
מלהחזיר לו הוצאותיו כמבואר בנתי'
(סי' רל"ו סק"ז). לא דמי, דאף שלא
התכוין אלא לשמור המנה עבור יתומה,
מ"מ ע"י ששמר המנה בביתו ויחד
מקום זכתה היתומה בקנין חצר כמבואר
בנתי' שם, ואילו לא היה שומר תא
המנה, היה נאבד. נמצא שע"י שהתכוין
לשמור ממון היתומה, הפסיד, שזכתה
היתומה במנה ולא הוא עצמו. ובלשון
הסמ"ע (סי' רס"ד סק"ז) גבי שטף נהר
חמורו וחמור חבירו והציל חמור חבירו
והפסיד חמורו ולא התנה שישלם לו
חבירו חמורו דאמרינן דאין לו אלא
שכרו הראוי לו כתב בסמ"ע הטעם

בהוצאות, הוא שכיח מאוד. (כגון המזמין בבאים להציל ממון חבירו, ולא ידע שיחייבו אותו עבור ההזמנה, וכיו"ב) ולא ראיתי בפוסקים מי שעמד בזה. ומכל מקום בנידון דידן נראה דהיינו כעובדא דהרא"ש ממש, ואין היורשים חייבים לשלם לאשה מה שהפסידה בכך שלא גבתה לעצמה.

ואם מסרה המעות ליורשים, אפשר דאין לחייב את היורשים להחזירם להאשה או הבת, כיון דאין לנו הוכחה ברורה מן הפוסקים דהבנק השתעבד למוטבים על פי החוק. ומצד הפסד האשה או הבת שלא תוכל לקבל מתנה מהבנק וכמו שכתב הגר"ש, הוכחנו מדברי הרא"ש דכיון דלא התכוונה האשה או הבת להפרע מן היורשים מה שהפסידה, ולא התנתה, היורשים פטורים.

דמדלא התנה ש"מ מחל לו. משמע דלא סגי במה שלא הציל על דעת לתבוע חמורו, אלא בעינן מחילה. וא"כ בנידון דידן שלא ידע שמפסיד, הרי לא מחל. ואפשר לדחות דלאו דוקא קאמר, ואין צריך למחילה ממש, אלא כל שלא התכוין בשעה שהציל לתבוע הפסידו, אין לו כלום. או אפשר דרק במניעת רוח אמרינן דכל שלא ידע שמפסיד בשעה שהציל, אין לו כלום, דדין מניעת רוח הוא תקנת חכמים כמו שמשמע בנתי' (סי' רס"ה) בשם הנמוקי' לענין ביטול מלאכה, אבל הפסד ממון בעינן למחילה ממש כמו שמשמע בלשון הסמ"ע, ואם נודע למציל אח"כ שהפסיד חייב בעל האבדה להחזיר לו. ודין זה דמשיב אבידה שלא חשב שההשבה תהיה כרוכה בהוצאה, ולבסוף נתגלגל

העולה לדינא:

א. בכל המטלטלין יש לדון כפי דיני התורה, ואין בכח דינא דמלכותא או תקנה לבטל חוקי התורה. ואם זמם יורש אחד לגרום מיתה למוריש, וכ"ש אם עלתה בידו, אפשר דבזה אמרינן דינא דמלכותא דינא, ונפקע חלק ירושתו.

ב. בקרקעות, שהיורשים רוצים שיחתמו האשה והבנות על סילוק חלקם מן הקרקעות כדי שיוכלו להעבירם על שמם בטאבו ולמכרם ולשעבדם, לכאורה בזמנינו אין בזה משום מצוות השבת אבדה לכו"ע. ובענין כופין על מידת סדום נחלקו הפוסקים. ואם אין היורשים יכולים לברר שאין שום הפסד להאשה או לבת בזה שהקרקע לא תהיה רשומה על שמן, מצד קבלת אשראי או קבלת ויזה (אישור כניסה למדינה אחרת) וכדו', ודאי שאין כופין עמ"ס.

ג. בחשבונות בנק, בין באר"י ובין בחו"ל זוכים המוטבים על פי חוקי המדינה מעיקר הדין. וכבר הורה הגר"ש היימן בן הלכה למעשה. ואי נימא דחשבונות בנק מיקרי מוחזק, הבכור גובה חלק פי שנים רק מן הבנים ולא מן האשה והבנות. וכן אם המוריש חייב איזה חוב באופן שאין המלוה יכול לגבות מכספי העזבון על פי חוקי המדינה, גובה רק מן הבנים. ואם הוציאו האשה או הבת המעות מן הבנק בשביל היורשים, ומסרו להם מחמת שחשבו שחייבים לעשות כן על פי דין תורה, לכאורה אין לחייב את היורשים להחזיר להם.